

Overdenking gehouden tijdens de cantatedienst
op 27 februari 2022
in de Westerkerk Amsterdam
Cantate BWV 23 – Du wahrer Gott und Davids Sohn
en Lucas 18: 31-43
door dr. Cristina Pumplun

Ze zeggen het: dat liefde blind maakt, dat zij de blik versmalt, perspectief belemmert, dat je - verliefd zijnde - de wereld nu eenmaal niet waarneemt, zoals zij is in al haar aardse, dagelijkse realiteit. Waarbij het natuurlijk maar de vraag is, of dat erg is, of er niet grotere misdaden denkbaar zijn, of we als samenleving - lands- en wereldbreed zeker in deze dagen - niet meer last hebben van haat, machtswellust, eigenbelang, geweld, het over lijken gaan - dan van de liefde.

De man, die langs de weg zit in het verhaal dat Lucas vertelt - en in zijn spóór Melchior Vulpius in zijn motet - is blind. Al is dat niet van liefde, maar lijdt hij juist aan het gebrek aan liefde, of minstens aan onverschilligheid. Er zijn wel mensen, die soort van naar hem omzien, maar dat gaat niet verder dan hem dag-in-dag-uit daar neerzetten, langs de weg. Hij wordt gedumpt. En 's avonds weer opgehaald: 'Zoek het maar uit, bedel je natje en je droogje maar bij elkaar!' Hoezo perspectief?

Zien kan hij niet, maar hij heeft wel een stem. En het is indrukwekkend, hoe Bach hem straks in de cantate zelf aan het woord laat met hulp van sopraan, alt, tenor, bas en tenslotte van het hele koor. Blind is hij, maar hij laat zich wel horen! De tekstdichter van de cantate heeft zich in zijn situatie verplaatst. Het zijn deze keer niet zoet-vrome woorden, zoals anders zo vaak bij Bach.

Misschien komt dat, omdat de tekst wellicht geschreven is door de burgemeester van Leipzig, Gottfried Lange, dichter onder andere van een operalibretto. De functie van cantor aan de Thomaskerk ter plaatse was vacant. Burgemeester Lange had er belang bij, dat het zou gaan vloten met de sollicitatieprocedure. De tijd begon te dringen. Er hadden al wat kandidaten op het laatst afgezegd. Bach had interesse in de

functie en ging thuis in Köthen met de tekst van Lange aan de slag. Hoe begin je: de blik, het oor, je hart gericht op wellicht een nieuwe toekomst?

“Du, wahrer Gott und Davids Sohn!”, zo klinkt de roep van de blinde man. De verblindende liefdeloosheid om hem heen hindert hem blijkbaar niet, om kansen te grijpen, om vanuit een genadeloos bestaan aandacht te vragen op het moment, dat er iemand voorbij loopt. Is het zijn bijzonder fijn afgestelde intuïtie, waardoor hij vermoedt, weet, dat degene die langsloopt niet zomaar iemand is, maar degene, waarover de profeten van het oude Israël hebben voorspeld, dat hij de gezondene is van Godswege, die blinden, doven en lammen genezing zal brengen? Op het oog ziet de blinde niets en toch weet hij, wie vóór hem staat. Want hij kijkt met de ogen van de hoop, van de liefde. Hij weet zich gezien “von der Ewigkeit in der Entfernung schon” – altijd en eeuwig al, al is het uit de verste verte - gezien, gekend en lief gehad. Desgevraagd spreekt hij zijn verlangen uit: om te kunnen zien. Maar hij ziet eigenlijk al.

Wat ziet deze man ten diepste? Het is vast meer dan de stoffige weg en de hem mijdende mensen om hem heen. *Aller ogen wachten, Heer, almachtige God, op U, maar mijn eigen bovenal*, zingt het koor straks. Want deze man ziet, wat niemand ziet. Hij ziet als het ware, voelt de ontfermende blik rusten op zijn blinde ogen. “Heb medelijden - ontferm u”, dat is, wat hij Jezus vraagt. Een vraag, een roep, een bede, die zo ontroerend, zo beroerend is, dat zij is opgenomen in de aloude taal van de christelijke liturgie, het vieren van de kerk: “Christus, lam van God, ontferm u over ons”. Het is een heel oud lied, dat ervan getuigt, dat deze Davidszoon zal moeten lijden en sterven. Een getuigenis, dat verbeeld wordt door een Lam, dat onschuldig als het is zijn dood tegemoet gaat.

Een setting van dit oude kerklied gebruikt Bach als slotkoor van de cantate. Het verhaal gaat, dat Bach dit deel ter plekke heeft toegevoegd. Dat hij daar nog wel wat werk aan had, omdat er nog getransponeerd moest worden op het laatste moment. Waarom al die moeite? Waarom per se die oude woorden “Christe, du Lamm Gottes” toegevoegd? Misschien, omdat het Bach - op deze laatste zondag vóóordat de Lijdenstijd zou aanbreken - na aan het hart lag, om te markeren, dat er

zes weken in het verschiets liggen, waarin het zal gaan over het lijden van deze Davidszoon, dat Hij zal sterven aan het kruis. En misschien ook, omdat het hem persoonlijk na aan het hart lag: die vraag om ontferming én om vrede aan het begin van een nieuwe fase in zijn leven.

Want deze zondag - 7 februari 1723 – betekende, zo zou later blijken, een kruispunt in Bachs leven. Hij zou zijn werk als, voornamelijk, hofmusicus te Köthen inruilen voor het leven met, in en voor de kerkmuziek als Thomaskantor te Leipzig. Het bleek een goed begin: de stem, die hij in zijn sollicitatiecantate gaf aan de blinde, die gezien werd, door de Davidszoon op het kruispunt van wegen. Die niet-meer blinde zal die heilzame blik – zo zingt het koor - als “kruis- en middelpunt” van zijn bestaan blijven ervaren: ontferming, bewogenheid om nooit te vergeten. Zo beslissend kan het zijn in een mensenleven: de ervaring, dat liefde je niet verblindt – in tegendeel! Dat liefde je juist doet zien, doet leven, wat er ook op mensen af komt aan angst, gevaar, strijd, oorlog. Liefde, die – ondanks alle haat en verblinde machtswellust - ons draagt, de toekomst tegemoet.

Tenslotte: de dichteres Hilde Domin, wier leven was getekend door de vlucht voor het dictatoriale en vernietigende naziregime, die steeds weer op zoek moest gaan naar veiligheid, een thuis, schrijft (vertaling: Kees Kok):

“Jouw plaats is
waar ogen jou aanzien.
Waar ogen elkaar treffen
ontsta jij.

Door één roep staande gehouden,
altijd dezelfde stem,
er schijnt er slechts een te zijn
waarmee allen roepen.

Je bent gevallen
maar je valt niet.
Ogen vangen je op.

Jij bestaat
omdat ogen jou willen,
je aanzien en zeggen
dat jij bestaat.”

